

ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΞΕΤΑΣΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΛΗΨΕΩΝ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΚΡΑΣΙΑΣ

T.A. FAY

Στο VII (1-3) βιβλίο των *Ηθικών Νικομαχείων* ο Αριστοτέλης διακρίνει τρία είδη ηθικών καταστάσεων που πρέπει ν' αποφεύγονται: την κακία, την ηθική αδυναμία (ακρασία) και την αγριότητα.¹ Επιθυμώ να διερευνήσω την ανάλυση στην οποία προβαίνει για τη δεύτερη από τις παραπάνω διακρίσεις, δηλαδή την ακρασία. Πρώτα ας μου επιτραπεί ν' αναφερθώ σ' ένα θέμα ορολογίας. Η μετάφραση του όρου «ἀκρασία» (που υπάρχει συνήθως, για παράδειγμα, στη μετάφραση της Οξφόρδης του 1931 που έγινε υπό τη γενική εκδοτική επιμέλεια του W.D. Ross όπως επίσης και στην αναθεωρημένη μετάφραση της Οξφόρδης έκδοση Princeton University Press, 1984) δίδεται με την λέξη "incontinence" (αδυναμία).

Αυτή η χρήση όσον αφορά εμένα, το λιγότερο που θα μπορούσα να πω είναι ότι δεν αποδίδει το νόημα του όρου «ἀκρασία». Το *Κλασσικό Ελληνικό Λεξικό* του Follett ορίζει την ακρασία «ως τον χαρακτήρα ενός ακρατή» και ορίζει τον ακρατή ως τον «αδύναμο, τον χωρίς τη δύναμη να επιβληθεί σε κάτω». Η ετυμολογία της λέξεως «ακρατής» αποτελείται από το *άλφα* στερητικό και τη λέξη *κράτος* το κράτος ορίζεται ως δύναμη, ως ισχύς και ως ανδρεία στο *Κλασσικό Ελληνικό Λεξικό*.

Θεωρώ ότι η διατύπωση «ηθική αδυναμία» αποδίδει καλύτερα το νόημα του όρου «ἀκρασία» και γιαυτό θα προτιμήσω αυτή τη μετάφραση. Είναι αλήθεια ότι η ακρασία είναι κάτι το ευρύτερο από μια «αδυναμία». Ο Αριστοτέλης στα *Ηθικά Νικομάχεια* γράφει:

*«ἀκρασίας τὸ μὲν προπέτεια τὸ δ' ἀσθένεια. Οἱ μὲν γὰρ
βουλευσάμενοι οὐκ ἐμμένουσιν οἷς ἐβουλεύσαντο διὰ
τὸ πάθος, οἱ δὲ διὰ τὸ μὴ βουλεύσασθαι ἄγονται ὑπὸ
τοῦ πάθους»*²

Όπως φαίνεται από το κείμενο υπάρχουν δύο τύποι ακρασίας "impetuosity" προπέτεια και "weariness", ασθένεια· ο πρώτος τύπος που είναι η προπέτεια "impetuosity", ή περισκεψία ή αφροσύνη δεν παρουσιάζει προβλήματα ορολογίας.

Ο δεύτερος τύπος, δηλαδή η ασθένεια, σύμφωνα με τη μετάφραση της Οξφόρδης του 1931 αλλά και σύμφωνα με την αναθεωρημένη έκδοση του 1984, αποδίδεται ως "weakness" (αδυναμία). Το *Κλασσικό Ελληνικό Λεξικό* όμως ορίζει την ασθένεια ως «έλλειψη σθένους, ως αδυναμία, ως ασθενικότητα». Η ασθένεια είναι το αντίθετο του σθένους, που σημαίνει δύναμη, ισχύ και ανδρεία.

Η χρήση των δύο αυτών λέξεων δεν περιορίζεται σε ανθρώπινες ή ηθικές καταστάσεις, αναφέρεται επίσης και σε πράγματα, όπως για παράδειγμα η ένταση (σθένος) των ακτίνων του Ηλίου ή η ορμητικότητα του ποταμού ή η φτώχεια (ασθένεια), το άγονο ενός κομματιού γης. Ο όρος «ασθένεια», που οι μεταφραστές της Οξφόρδης αποδίδουν ως "weakness" δεν ταυτίζεται με την "moral weakness" (ηθι-

κή αδυναμία). Νομίζω ότι έχω δίκιο με το να αποδίδω την ακρασία ως «ηθική αδυναμία», που είναι ευρύτερη κατηγορία από την ασθένεια. Ας θεωρηθούν αρκετά αυτά για τη μετάφραση του όρου «ακρασία».

Να στρέψουμε τώρα την προσοχή μας στην Αριστοτελική ανάλυση του προβλήματος. Πρώτα απ' όλα ποιό είναι το πρόβλημα; Ο Αριστοτέλης παρατηρεί στα *Ηθικά Νικομάχεια*:

«...καὶ ὁ αὐτὸς ἐγκρατὴς καὶ ἐμμενετικὸς τῷ λογισμῷ, καὶ ἀκρατὴς καὶ ἐκστατικὸς τοῦ λογισμοῦ»³

Το πρόβλημα λοιπόν της ηθικής αδυναμίας της ακρασίας είναι αυτό εν περιλήψει: Ο ακρατής είναι εκείνος, που, αφού έχει κάνει προσεκτική μελέτη και επιλογή του καλύτερου σχεδίου δράσης, αποτυγχάνει να θέσει αυτό σε εφαρμογή. Πως όμως θα ερμηνεύσουμε αυτή την παράδοξη κατάσταση, στην οποία ένα άτομο κρίνει ορθά για το τι πρέπει να γίνει και στη συνέχεια αποτυγχάνει να φέρει σε πέρας την απόφασή του;

Πολλές και ποικίλες απαντήσεις για το ερώτημα αυτό έχουν προταθεί. Όπως είναι γνωστό ο Πλάτων είχε την άποψη ότι δεν υπάρχει ηθική αδυναμία. Το εάν κάποιος δρα κατά τρόπο ενάντιο από εκείνον που προηγούμενα είχε κρίνει ως τον καλύτερο, αυτό μπορεί να ερμηνευθεί μόνο ως αποτέλεσμα άγνοιας.⁴

Η γνώση εφόσον έχει την υψηλότερη θέση δεν μπορεί ν' αντικατασταθεί από κάτι κατώτερο, όπως είναι ευχαρίστηση. Τ' ότι ένας άνθρωπος μπορεί να παραβλέψει τη γνώση του για την ευχαρίστηση, είναι σίγουρα μια άποψη που δέχεται ο πολύς κόσμος. Όμως κάτι τέτοιο, πρέπει να απορριφθεί από το φιλόσοφο. Ο Πλάτων υποστηρίζει στον *Πρωταγόρα*, τα εξής:

«...ἀλλ' ἐνούσης πολλάκις ἀνθρώπῳ ἐπιστήμη
οὐ τὴν ἐπιστήμην αὐτοῦ ἄρχειν ἀλλ' ἄλλο τι, τοτὲ
θυμόν, τοτὲ δὲ ἡδονήν, τοτὲ δὲ λύπην, ἐνίοτε
δὲ ἔρωτα, πολλάκις δὲ φόβον, ἀτεχνῶς διανοούμενοι
περὶ τῆς ἐπιστήμης ὥσπερ περὶ ἀνδραπόδου,
περιελκομένης ὑπὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων».⁵

Κατά τον Πλάτωνα λοιπόν δεν υπάρχει πρόβλημα ηθικής αδυναμίας που γίνεται αντιληπτό, όταν σε στιγμή αδυναμίας, κάποιος υποτάσσεται στην ηδονή. Εάν συμβαίνει κάτι τέτοιο, τούτο ερμηνεύεται ως άγνοια. Έτσι παρατηρεί:

«ὥστε τοῦτ' ἔστιν τὸ ἡδονῆς ἤττω εἶναι, ἀμαθία...»⁶

και περαιτέρω βεβαιώνει:

«...ἐπὶ γε τὰ κακὰ οὐδεὶς ἐκὼν ἔρχεται οὐδὲ ἐπὶ, ἃ οἶεται κακὰ εἶναι, οὐδ' ἔστι τοῦτο, ὡς ἔοικεν, ἐν ἀνθρώπου φύσει...».⁷

Η απάντηση αυτή όμως δε φαίνεται να ταιριάζει με τα γεγονότα της εμπειρίας, γιατί εξετάζοντας τον ηθικό μας βίο, βρίσκουμε ότι ενίοτε γνωρίζουμε πολύ καλά, αν αυτό που πράττουμε είναι ή όχι ηθικά κάτι το σωστό, σύμφωνα πάντα με την κρίση και τα συμφέροντά μας, όμως, τελικά το πράττουμε.

Η λύση λοιπόν του Πλάτωνα δε φαίνεται να προσφέρει μια ικανοποιητική εξήγηση για την ηθική εμπειρία μας. Και αυτή είναι μάλλον και η άποψη του Αριστοτέλη. Γράφει στα *Ηθικά Νικομάχεια*:

«Σωκράτης μὲν γὰρ ὄλωσ ἐμάχετο πρὸς

τὸν λόγον ὡς οὐκ οὔσης ἀκρασίας· οὐθένα γὰρ ὑπολαμβάνοντα πράττειν παρὰ τὸ βέλτιστον, ἀλλὰ δι' ἄγνοιαν. οὗτος μὲν οὖν ὁ λόγος ἀμφισβητεῖ τοῖς φαινομένοις ἐναργῶς...»⁸.

Προκύπτει λοιπόν ότι ο Αριστοτέλης απορρίπτει τελείως την άποψη ότι δεν υπάρχει ηθική αδυναμία και ότι η αποτυχία να σταθούμε συνεπείς στους υπολογισμούς μας οφείλεται μόνο στην άγνοιά μας. Αυτό, γράφει, έρχεται σε ανοιχτή ρήξη με τα «φαινόμενα» της εμπειρίας μας («...ὁ λόγος ἀμφισβητεῖ τοῖς φαινομένοις ἐναργῶς...»).

Αποδοκιμάζει όμως πραγματικά την πλατωνική θέση;

Ερμηνεύει τελικά το γεγονός της εγκατάλειψης των αποφάσεων, που έχουν ληφθεί κατόπιν προηγούμενης προσεκτικής εκτίμησης, λόγω κάποιας αδυναμίας της θέλησης, ακρασίας, ή παρ' όλη τη φαινομενική απόρριψη της Σωκρατικής και Πλατωνικής εξήγησης περί της αγνοίας, χρησιμοποιεί αυτή για να ερμηνεύσει το συγκεκριμένο γεγονός;

Είναι δυνατόν ο Αριστοτέλης να ερμήνευε διαφορετικά το φαινόμενο της αναποφασιστικότητας σ' ένα γνωστικό επίπεδο σε ένα πεδίο γνώσης — άγνοιας, ή σ' ένα επίπεδο ορμών, δύναμης — αδυναμίας;

Η γνώμη μου είναι ότι παρόλο που φαίνεται ότι ο Αριστοτέλης απορρίπτει την Σωκρατική και Πλατωνική θέση στο κείμενο που παρατεθηκε προηγούμενα, επειδή «...ἀμφισβητεῖ τοῖς φαινομένοις...», στην πραγματικότητα, ο ίδιος ποτέ δεν κατάφερε ν' απελευθερωθεί από το πλαίσιο μέσα στο οποίο είχε οριοθετήσει και αναπτύξει ο Πλάτων την προβληματική αυτή.

Πριν προσπαθήσω να υποστηρίξω αυτόν τον ισχυρισμό, ας παρακολουθήσουμε την ανάλυση του Αριστοτέλη πάνω σ' αυτό το πρόβλημα.

Είναι εύλογο να τεθεί το ερώτημα; Εφόσον φαίνεται ν' απορρίπτει το σωκρατικό δόγμα, ότι δεν υπάρχει ηθική αδυναμία, αλλά μόνο άγνοια, τότε με τι αντικαθιστά αυτή τη δοξασία;

Για να λύσει αυτό το πολύπλοκο πρόβλημα ο Αριστοτέλης εισάγει το δόγμα του πρακτικού συλλογισμού, ξεκινώντας τη ζήτησή του από τα *Ηθικά Νικομάχεια* (VII, 3, 1147 a 35 και εξής). Εδώ ο Αριστοτέλης διδάσκει ότι η γνώση που κατευθύνει ορθά τη δράση εμπλέκει δύο προκείμενες: μια είναι «καθόλου δόξα» και μια άλλη η «περί τῶν καθ' ἕκαστα».

Η «καθόλου δόξα» είναι ένας νόμος που καθορίζει για παράδειγμα πως ο,τιδήποτε ανήκει σ' ένα ορισμένο είδος είναι καλό. Η «περί τῶν καθ' ἕκαστα» δηλώνει ότι εδώ συγκεκριμένα υπάρχει κάτι που ανήκει στο προηγούμενο είδος. Προσφέρει μάλιστα ο Αριστοτέλης ως παράδειγμα της γενικής προκείμενης το εξής: «παντί ἀνθρώπῳ συμφέρει τὰ ξηρά...»⁹ και ως παράδειγμα επιμέρους προκείμενης το ακόλουθο: «...ξηρόν το τοιόνδε». Το δόγμα του πρακτικού συλλογισμού χρησιμοποιείται σαν μια λύση στο πρόβλημα της ηθικής αδυναμίας, υποστηρίζοντας πως τίποτα δεν εμποδίζει τον ακρατή να γνωρίζει πλήρως και να δέχεται την καθόλου προκείμενη, αλλά να του διαφεύγει όμως η επιμέρους. Έτσι υποστηρίζει ο Αριστοτέλης τα ακόλουθα:

ἀλλ' εἰ τότε τοιόνδε, ἢ οὐκ ἔχει ἢ οὐκ ἐνεργεῖ

*κατά τε δὴ τούτους διοίσει του τρόπους ἀμήχανον
ἔσον, ὥστε δοκεῖν οὔτω μὲν εἶδέναι μηδὲν ἄτοπον,
ἄλλως δὲ θαυμαστόν».¹⁰*

Ας εξετάσουμε τα παραπάνω ως προς την ηθική αδυναμία με την έννοια ότι η καθόλου προκειμένη είναι γνωστή, ενώ η γνώση της επιμέρους παραμένει ανεπερ-γός.¹¹

Ας εξετάσουμε ένα-δύο τυπικά παραδείγματα από την καθημερινή ζωή: το κάπνισμα και τη διαίτα, που φαίνεται ν' απασχολούν και να προβληματίζουν πάρα πολλούς ανθρώπους.

Έτσι συμβαίνει ένας άνθρωπος να σκέφτεται: «το κάπνισμα βλάπτει την υγεία· τοποθετώ την υγεία μου πάνω απ' όλα. Έτσι αποφασίζω να σταματήσω το κάπνι-σμα».

Ένα άλλος σκέφτεται: «η παχυσαρκία είναι επιβλαβής στην υγεία· τοποθετώ την υγεία πολύ ψηλά στη λίστα των προσωπικών μου αξιών· έτσι παίρνω την από-φαση ν' αρχίσω διαίτα και να χάσω 10 κιλά».

Οι άνθρωποι αυτοί τα έχουν υπολογίσει και εξετάσει προσεκτικά τα πράγματα, όπως θα έλεγε ο Αριστοτέλης, αλλά δεν μπορούν να μείνουν πιστοί στην απόφασή τους και επαναλαμβάνουν παλιά λάθη, για να χρησιμοποιήσω την αγαπημένη έκ-φραση του καθηγητή Hare¹².

Πρόκειται για άτομα ακρατή ή ηθικά αδύναμα που δεν μπορούν να σταθούν στο ύψος των αποφάσεών τους. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη εκείνο που έχει συμ-βεί είναι, πως ενώ γνωρίζουν πλήρως την καθολική πρόταση, το κάπνισμα και η παχυσαρκία βλάπτουν την υγεία, όμως με κάποιο τρόπο, με υποκίνηση της βούλη-σης, χάνουν την επαφή με την επιμέρους προκειμένη.

Σ' αυτό το σημείο νομίζω ότι ο Αριστοτέλης κάνει λάθος. Σε τυπικές περιπτώ-σεις ηθικής αδυναμίας, όπως αυτές που προανέφερα, συμβαίνει το αντίθετο από την εξήγηση που δίνει ο Αριστοτέλης. Όταν ο καπνιστής υποκύπτει στον πειρα-σμό, νομίζω ότι γνωρίζει πολύ καλά την επιμέρους, προκειμένη, ότι δηλαδή «αυτό το αντικείμενο μπροστά μου είναι τσιγάρο». Το ίδιο και η κυρία, που δεν αποφασί-ζει να κάνει αυστηρή διαίτα, ξέρει πολύ καλά ότι αυτό που έχει μπροστά της είναι ένα σοκολατένιο γλύκισμα, και ίσως μπορεί να πει και τον ακριβή αριθμό των θερμίδων που περιέχει. Δεν φαίνεται λοιπόν να τους διαφεύγει η επιμέρους προ-κειμένη. Εκείνο που τους διαφεύγει νομίζω, (χωρίς σ' αυτό να συμφωνεί ο Αρι-στοτέλης) είναι η γνώση της καθολικής (γενικής) πρότασης.

Εδώ υποστηρίζω άραγε ότι ο καπνιστής και η κυρία που κάνει διαίτα, δεν ξέ-ρουν ότι το κάπνισμα και η παχυσαρκία βλάπτουν την υγεία;

— Μάλιστα, αυτό ακριβώς υποστηρίζω. Νομίζω ότι σε στιγμή αδυναμίας το ηθικά αδύναμο άτομο εκουσίως αποστρέφει το βλέμμα του από την έννοια της καθολικής πρότασης ως καθολικής, πράγμα που σημαίνει ότι εκείνος που υποκύ-πτει, εθελοντικά αρνείται ν' αναγνωρίσει τον κατηγορικό χαρακτήρα της καθόλου προκειμένης. Ο ακρατής αρνείται να υποκύψει στην κατηγορική προσταγή της καθολικής προκειμένης.

— Μήπως τόσο η εξήγηση του μανιόδους καπνιστή (στο βαθμό που δίνει εξή-γηση) καθώς και η ίδια η πράξη δε χαρακτηρίζονται από επιπολαιότητα;

— «Σιγά, τι στο καλό, ένα τσιγάρο θα με σκοτώσει;» αναρωτιέται και φαίνεται να πιστεύει.

— Από την ανάλυση της καθημερινής γλώσσας προκύπτει ότι ο ακρατής δεν έχει κανένα πρόβλημα με την επιμέρους προκειμένη, γιατί ξέρει πολύ καλά ότι έχει να κάνει με ένα τσιγάρο. Το πρόβλημά του βρίσκεται στον κατηγορικό χαρακτήρα ή αλλιώς στον απόλυτο χαρακτήρα της καθολικής προκειμένης. Όλα τα τσιγάρα, ακόμα και αυτό, είναι βλαβερά στην υγεία. Έτσι, όταν ο Αριστοτέλης, λέει ότι η επιμέρους προκειμένη διαφεύγει από το ηθικό οπτικό πεδίο, ενώ η καθολική είναι πλήρως γνωστή, νομίζω ότι έχει συλλάβει το πράγμα τελειώς λανθασμένα. Αν δεν κάνω λάθος τότε πρέπει να ρωτήσουμε πώς μπορεί ένας εξαιρετος φιλόσοφος όπως ο Αριστοτέλης να έχει πλανηθεί σ' αυτό το σημείο;

Νομίζω πως ο Αριστοτέλης, παρόλο που φαίνεται νά απορρίπτει το Σωκρατικό Πλατωνικό δόγμα, που αποκλείει την ηθική αδυναμία και εξηγεί τη φαινομενική ηθική αδυναμία ως άγνοια δεχόμενος την άποψη ότι είναι αντιφατικό με τα γεγονότα της εμπειρίας, ουσιαστικά δεν απέρριψε ποτέ αυτή την άποψη.

— Γιατί εισάγει τον πρακτικό συλλογισμό στην προβληματική;

Ο συλλογισμός αυτός ξεκάθαρα εμπεριέχει γνώση. Ο Αριστοτέλης φαίνεται, χωρίς να το έχει ίσως συνειδητοποιήσει, δέχτηκε αναντίρρητα τη βασική πλατωνική παραδοχή για την υπεροχή της γνώσης στην ηθική πραγματικότητα.

Σε τι αναφέρεται ο Αριστοτέλης, όταν εξετάζει τον πρακτικό συλλογισμό; Όταν ένας άνθρωπος στην ακρατή πράξη χάνει τη θέα της επιμέρους προκειμένης, είναι για μια στιγμή αδαής. Η συζήτηση και η ανάλυση του Αριστοτέλη δεν ξεφεύγει από το γνωστικό επίπεδο. Κάτι τέτοιο σημαίνει πως δεν απελευθερώθηκε ποτέ από την σωκρατική πλατωνική αφετηρία του προβλήματος κι έτσι η λύση θα πρέπει να βρεθεί στη γνώση, στο γνωστικό επίπεδο και όχι στο επίπεδο των ορμών. Ασυνηδιστα συμφωνεί ανεπιφύλακτα με τη σωκρατική θέση την οποία, απορρίπτοντας, ξεκίνησε με την παραδοχή πως αν *ξέρουμε* και τις δύο προκειμένες της ηθικής πράξης, θα εκτελέσουμε την πράξη.¹³ Εξήγησε την ακρατή πράξη με την άποψη ότι σ' αυτή κάποιος έχει χάσει τη θέα της επιμέρους προκειμένης, είναι *αδαής*. Καταλήγει λοιπόν ο Αριστοτέλης στο ίδιο συμπέρασμα με τον Πλάτωνα, δηλαδή τείνει να εξηγήει τις ακρατείς πράξεις ως αποτέλεσμα άγνοιας.

Εκείνο που πραγματικά πετυχαίνει ο Αριστοτέλης με το δόγμα του πρακτικού συλλογισμού είναι να προσφέρει μια εξήγηση, γιατί ο Πλάτων είχε δίκιο να υποστηρίξει ότι η άγνοια ήταν η αιτία για τις ακρατείς πράξεις. Καταλήγει λοιπόν ο Αριστοτέλης:

*«... τὸν ἔσχατον ὄρον καὶ ἔοικεν ὁ ἐξήτει
Σωκράτης συμβαίνει».*¹⁴

Κάποιοι πολύ σπουδαίοι αριστοτελιστές, όπως ο Cooke Wilson, θεώρησαν το συμπέρασμα του τρίτου κεφαλαίου του VII βιβλίου των Ηθικών Νικομαχείων παράδεκτο. Ο Wilson μάλιστα στη διατριβή του το 1879¹⁵ υποστήριξε ότι ή ο Αριστοτέλης δεν έγραψε αυτό το κεφάλαιο ή δεν έγραψε τα υπόλοιπα κεφάλαια του VII βιβλίου που φαίνεται ξεκάθαρα ότι είναι αντιφατικά με το προηγούμενο. Σ' ένα υστερόγραφο της επανέκδοσης του 1912 του παραπάνω κειμένου, ο Wilson τροποποίησε μερικώς την άποψή του λέγοντας ότι δεν είχε εξηγήσει επαρκώς την

ικανότητα του φιλοσόφου να είναι ασυνεπής και υποστήριξε πως, αν πράγματι, ο Αριστοτέλης το έγραψε, είναι αντιφατικό με ο,τιδήποτε άλλο είχε γράψει.¹⁶ Δυσκολεύτηκε όμως να πιστέψει ότι ο Αριστοτέλης θα μπορούσε να είναι ικανός να κάνει ένα τόσο σοβαρό ολίσθημα.

Ο Αριστοτέλης φαίνεται να συμφωνεί με τον Πλάτωνα σ' ένα άλλο σημείο που αναφέραμε πρωτότερα, και είναι το εξής:

«...ἐπὶ γε τὰ κακὰ οὐδείς ἐκῶν ἔρχεται...»¹⁷

Πώς μπορεί να γίνει αυτό;

Εκείνο που προτείνει ο Αριστοτέλης με τον πρακτικό συλλογισμό κατά τον οποίο η ακρατής πράξη οφείλεται σε άγνοια της επιμέρους προκειμένης, προκαλεί κάποια ερωτήματα όσον αφορά την προσέγγιση που κάνει στο εκούσιο και στο ακούσιο στο ΙΙΙ βιβλίο. Όπως σημειώνει ο Ross, σύμφωνα με τη διδασκαλία του ΙΙΙ βιβλίου¹⁸ μια πράξη που είναι συνέπεια της άγνοιας ενός συγκεκριμένου γεγονότος είναι ακούσια.¹⁹

Ο Ross υποστηρίζει ότι η ακρατής πράξη, σύμφωνα με τις αρχές του Αριστοτέλη, θα μπορούσε να είναι και ακούσια: έτσι θ' απάλλασε τον ακρατή από την ευθύνη της πράξεώς του. Κάτι τέτοιο όμως είναι αντιφατικό με τη διδασκαλία του Αριστοτέλη.

Ο Reginald Jackson²⁰ υποστήριξε αντίθετα από τον Ross ότι η άγνοια αφορά την επιμέρους προκειμένη και ότι τούτο δε θ' αρκούσε για να χαρακτηρίσει την πράξη ακούσια.

Αλλά η προβληματικότητα της θέσεως του Jackson ευρίσκεται στο ότι ο Αριστοτέλης δεν λέγει πως είναι μόνον η άγνοια των καθολικών προκειμένων που καθιστά μια πράξη ακούσια.

Υπαινίσσεται τελικά ότι πρόκειται και για άγνοια του γεγονότος. Θα μπορούσε λοιπόν κάποιος να υποστηρίξει τελειώς πειστικά, όπως ο Ross, ότι η τυπική θεωρία του Αριστοτέλη αποτυγχάνει ν' αναγνωρίσει το γεγονός, (το οποίο σε άλλα σημεία φαίνεται να κατέχει) ότι δηλαδή, η ηθική αδυναμία οφείλεται όχι σε έλλειψη γνώσης αλλά σε *αδυναμία της θέλησης*.²¹

Συμπερασματικά πιστεύω ότι ο Αριστοτέλης ειδικότερα στην παράγραφο κλειδί του VII βιβλίου των *Ηθικών Νικομαχείων* (Κεφ. 1-3) που εξέτασα, δεν πετυχαίνει ν' απελευθερωθεί από την πλατωνική μορφοποίηση του προβλήματος της ακρασίας. Ο Πλάτων το είχε παρουσιάσει ως πρόβλημα γνώσης. Στην πάλη όμως με την πλατωνική θέση ο Αριστοτέλης δεν καταφέρνει ν' απελευθερωθεί από τον *γνωστικό* ορίζοντα μέσα στον οποίο ο Πλάτων είχε τοποθετήσει το πρόβλημα της ακρασίας. Παρόλον που ξεκίνησε με την απόρριψη της σωματικής - πλατωνικής θέσης ως αντιφατικής με τα γεγονότα, δεν κατάφερε να στραφεί στην κατεύθυνση εκείνη που θα του πρόσφερε μια ικανοποιητική λύση· ικανοποιητική θα ήταν με την έννοια ότι θα ήταν συνεπής με την υπόλοιπη προβληματική του και θα μπορούσε να ανιχνευτεί στο επίπεδο της αδυναμίας της *θέλησης*.

Η εξήγησή του για την ηθική αδυναμία παραμένει εγκλωβισμένη στην πλατωνική προοπτική και τελειώνει με την περίεργη θέση ότι η ανάλυσή του για την ακρασία, που ξεκίνησε με απόρριψη της πλατωνικής θέσης για την άγνοια, δεν κάνει τίποτε άλλο παρά να ενδυναμώνει την άποψη του Πλάτωνα ότι η ακρατής

πράξη είναι αποτέλεσμα της άγνοιας. Όπως γράφει ο ίδιος, κλείνοντας την ανάλυσή του στο τέλος του κεφαλαίου 3, οδηγούμεθα στη σωκρατική θέση:

«... και ἔοικεν ὃ ἐξήτει ὁ Σωκράτης συμβαίνειν».

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. *Ἠθικά Νικομάχεια*, στο κείμενο *The Complete Works of Aristotle*, αναθεωρημένη μετάφραση της Οξφόρδης, τόμος δεύτερος, εκδ. επ. Jonathan Barnes (Princeton: Princeton University Press, 1985), 1145a 15. Στο εξής Ηθ. Νικ.
 2. Ηθ. Νικ., 1150 b 7.
 3. Ηθ. Νικ., 1145 b 10.
 4. Ο Πλάτων εξετάζει το πρόβλημα της άγνοιας σε μια σειρά από χωρία, για παράδειγμα: *Μένων*, 77, 88-89· *Πρωταγόρας*, 351-358· *Φαίδων*, 67-70· *Γοργίας*, 467-468· *Πολιτεία*, 436-444.
 5. *Πρωταγόρας*, 352.
 6. *Πρωταγόρας*, 357.
 7. *Πρωταγόρας*, 358.
 8. Ηθ. Νικ., 1145 b 25-29.
 9. Ηθ. Νικ., 1147 α 5.
 10. Ηθ. Νικ., 1147 α 6-8.
 11. Πάνω στο θέμα αυτό υπάρχει το εξαιρετο άρθρο του W.F.R. Hardie, "Aristotle on Moral Weakness" στο *Weakness of Will*, ed. G.W. Mortimore (London: Macmillan, 1971), 83.
 12. R.M. Hare, *Freedom and Reason* (Oxford: Clarendon Press, 1963), σελ. 67-85.
 13. H.H. Joachim, *Aristote: The Nicomachean Ethics, A Commentary*, ed. D.A. Rees (Oxford, 1966), σελ. 224-228.
 14. Ηθ. Νικ., 1147 b 14-15.
 15. *On the Structure of the Seventh Book of the Nicomachean Ethics* (1879), Κεφ. i-x· Επανέκδοση του 1912 με υστερόγραφο.
 16. *Οπ.π.*, σελ. 90.
 17. *Πρωταγόρας*, 358.
 18. Ηθ. Νικ. 1110 b 31 - 1111 α 24.
 19. *Aristotle* (Methuen, 2nd ed., 1930), σελ. 223.
 20. «Rationalism and Intellectuality in the Ethics of Aristotle», *Mind*, L.I. (1942), 355.
 21. Ross, *οπ. προηγ.* σελ. 224-244.
- * Μετάφραση της αγγλικής πρωτότυπης μελέτης στην ελληνική έγινε από την κυρία Ελένη Εργά.

THOMAS A FAY
ST. JOHN'S UNIVERSITY
NEW YORK